

**Трагедыя і памяць: халакост
(Дзятлаўскі раён, Гродзенская вобласць)**

Маленчык Я. А.
Навуковы кіраўнік Блажко Д. В.
Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Адным з самых жаклівых бакоў фашысцкага акупацыйнага рэжыму было правядзенне генацыду ў адносінах да асоб яўрэйскай нацыянальнасці. Антысемітызм гітлераўцы зрабілі асноўным пунктам сваёй прапаганды, які быў накіраваны на насельніцтва Беларусі. Акупацыя падавалася як выратаванне ад "яўрэйскага бальшавізму".

Па ўказанні Гітлера фашысцкія верхаводы ўлетку 1941 года пачалі распрацоўваць план "канчатковага рашэння яўрэйскага пытання". Гэта "канчатковае рашэнне" азначала знішчэнне ўсіх яўрэяў. Па звестках начальніка 4-га аддзела гестапа Эйхмана, якому Гітлер даручыў правядзенне ў жыццё гэтай праграмы, было забіта 6 мільёнаў яўрэяў, што складала 1/3 частку яўрэяў усяго свету [1, с. 67].

У 1941 годзе, у верасні, у Дзятлаве было створана гета, у якім змяшчалася да 4500 чалавек яўрэйскага насельніцтва. Гета было абнесена калючым дротам. Зняволеныя ўтрымліваліся пад узмоцненай аховай, за калючым дротам у некалькі радоў, у бараках або на адкрытых пляцоўках. Ім забаранялася зносіны са знешнім светам. Ня дазвалялася перадача прадуктаў. За спробу атрымаць што-небудзь з ежы зняволеныя расстрэльваліся. Калі іх выводзілі за калючы дрот, то пад узмоцненай аховай, з нашытымі на грудзях і спіне жоўтымі зоркамі [2, с. 3],

У снежні 1941 і ў ліпені 1942 гады немцы ўчынілі пагром яўрэйскага насельніцтва. У ходзе пагрому яны расстралілі 3500 чалавек. З іх устаноўлены прозвішчы і імёны 1601 чалавека. Астатнія ў пайменных спісах расстраленых і закатаваных не фігуруюць.

У г. Дзятлава знаходзяцца дзве брацкія магілы, у якіх пахавана 5800 яўрэяў расстраленых фашыстамі летам 1942 года. Акрамя таго ў Дзятлаўскім раёне былі яшчэ Дварэцкае, Казлоўшчынскае і Наваельнянскае яўрэйскія гета [3, с. 186–189].

Удалося даведацца некаторыя факты аб асобных людзях. напрыклад, доктар Ёскель Атлас. Не шукайце яго ні ў якім даведніку, гістарычнай літаратуры па партызанскаму руху: гэтага імя там няма.

Ёскель Атлас прыехаў з Варшавы пагасцяваць да родных у Казлоўшчыну напярэдадні вайны, летам 1941 года. Ён атрымаў доктарскую ступень у Францыі і Італіі, яму яшчэ не было і трыццаці гадоў.

Але вась вайна. Яго бацькі і сястра загінулі ў Казлоўшчынскім гета 24 лістапада 1941 года.

Ёскель збег з гета, арганізаваў групу маладых людзей. Хаваўся ў лясах Ліпчанская пушчы, дзе хутка сустрэў байцоў Чырвонай Арміі, якія таксама хаваліся там. Яны былі ўзброены, але многія пакалечаны ў баях. Доктар Атлас заняўся іх лячэннем, аперыраваў, усіх паставіў на ногі і стаў камандзірам баявой групы. У маладога доктара заўсёды атрымлівалася так, як ён задумаў. Заўсёды яму шанцавала, быццам бы ўсё жыццё ён вывучаў ваенную тактыку. Атрад Атласа ўвайшоў у Ленінскую партызанскую брыгаду, якой кіраваў былы камандзір, танкіст Барыс Булат, які ўцёк з палону. Ён быў цяжка паранены, Атлас ампутаваць яму руку, але зрабіў аперацыю так, што Булат мог трымаць у руках аўтамат. Аб цуды "доктара, які ваюе ішла слава па ўсім краі"

Ваенны талент гэтага чалавека быў бясспрэчны. У адным баі Ёскель Атлас быў смяротна паранены. Яго вынес з-пад куляў партызан Ілля Ліпшовіч, але выратаваць таленавітага доктара ўжо не мог ніхто [4, с. 2–3].

Ёсць у Беларусі страшны "могілкі вёсак", адзіныя ва ўсім свеце – у Хатыні. 4885 беларускіх вёсак былі знішчаны карнікамі, з іх цалкам з усімі жыхарамі – 627, з часткай насельніцтва – 4258. гэта тая рэальнасць, якую фашызм рыхтаваў цэлым краінам і кантынентам, але шырока разгарнуць паспеў толькі тут.

Свае Хатыні ёсць і на Дзятлаўшчыне. Усяго ў пераліку населеных пунктаў Дзятлаўскага раёна, поўнасю або часткова знішчаных нямецка-фашысцкімі захопнікамі разам з жыхарамі, налічваецца 23 вёскі. За час акупацыі Дзятлаўскага раёна нямецка-фашысцкія захопнікі замучылі і расстралялі 5227 мірных грамадзян [5, с. 2–3].

Літаратура

1. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі / пад рэд. Сачынка. – В. I. т. 2. – Мінск : Беларус. Энцыкл. імя П.Броўкі, 1994. – 473 с.
2. Газета "Перамога" (Дзятлаўскі раён, Гродзенская вобласць). – 2008. – №4. – 16 студзеня. – С. 3.
3. Бараноўкі, П. М. "Памяць". Гісторыка-дакументальная хроніка Дзятлаўскага раёна. –Мінск : Універсітэцкае, 1997. – 582 с.
4. Газета "Перамога" (Дзятлаўскі раён, Гродзенская вобласць). – 2008. – № 9. – 26 лютага. – С. 2–3.
5. Газета "Перамога" (Дзятлаўскі раён, Гродзенская вобласць). – 2006.– № 96. – 13 снежня 2006. – С. 2–3.